

WIE WAS NOU TOCH DIE DR. VON SIEBOLD?

In Japan zo bekend, in de Westerse wereld vrijwel vergeten.

Carla Teune

Zijn jeugd.

Philipp Franz Balthasar von Siebold werd geboren op 17 februari 1796 in Würzburg, een kleine, schitterende stad met fraaie huizen uit de Middeleeuwen, de Renaissance en de Barok, waarvan na de Tweede Wereldoorlog weinig over zijn. Zo is de plaats van het huis waar Von Siebold geboren werd niet meer exact te lokaliseren, wel de Universiteit waar hij studeerde en het ziekenhuis waar hij ooit stage liep.

Hij was de zoon van Johann Georg Christoph Siebold en Maria Apollonia Josepha Lotz.¹ Twee eerder geboren kinderen overleden al op zeer jonge leeftijd en de jonge Philipp bleef enig kind want zijn vader stierf toen hij twee jaar oud was. Hij werd door zijn moeder en grootvader van vaderskant opgevoed en als hij in zijn grootvader's huis niet zo 'n uitstekende opvoeding had genoten en ook niet de kans had gekregen om in de voetsporen van zijn vader en grootvader verder te gaan: een wetenschappelijke studie te volgen aan de Universiteit van Würzburg, dan zouden we misschien nooit van hem hebben gehoord.

Maar het leven voor de afgestudeerde, avontuurlijk aangelegde jonge arts was hem veel te saai en te eentonig in zijn geboortestad en hij vertrok naar Holland waar hij de kans kreeg om naar het toenmalige Nederlands Indië af te reizen.

Nadat hij aangesteld was als chirurgijnmajoor in het Nederlandse Leger (de V.O.C. bestond al enkele tientallen jaren niet meer) kreeg de jonge Von Siebold een uitgelezen kans om meer van de wereld te zien door naar Batavia te gaan en van daaruit naar Japan.

Als dit alles zich niet had afgespeeld dan zou de westerse wereld nooit in zo een vroege periode zo goed geïnformeerd zijn geraakt over dat

geheimzinnige, ja haast mystieke land dat Japan heette, een aan de andere kant van de globe gelegen archipel van 4 grotere en een groot aantal kleine eilandjes dat zich in het begin van de 19^e eeuw, bijna totaal had afgesloten van elke buitenlandse invloed.

Afb. 1: Siebold temidden van een groep studenten in Würzburg.

In die tijd was Holland de enige westerse mogendheid met een voet (we mogen wel zeggen: een teentje) tussen de zo stevig gesloten Japanse deur. De Hollandse handelaren, want dat waren de mannen die in een kleine, steeds wisselende groep in Japan verbleven, woonden op een klein kunstmatig aangelegd, waaivormig eilandje (233m. x 70 m) in de haven van Nagasaki, Decima geheten en ook wel 'Deshima' of 'Dejima' gespeld. Het eilandje was met het vasteland verbonden door een brug met een wachtpost die dag en nacht bemand was met Japanse soldaten; in feite leefden de Hollandse kooplui daar bijna als gevangenen. Ze hadden geen toestemming om in de stad Nagasaki te wonen en na een bezoek aan de stad (altijd begeleid door Japanse tolken die Nederlands

hadden geleerd en ook als een soort bewakers dienst deden) moesten ze voor donker op Decima terug zijn.

Japan.

Von Siebold landde op 11 augustus 1823 als 28-jarige jonge arts met het zeilschip De Drie Zusters in de haven van Nagasaki, een stad die ligt aan de Zuidwest kant van het eiland Kyushu, omringd door bergen en met een bijna subtropisch klimaat.

Al heel snel na zijn aankomst werd zijn huis op Decima het centrum van uitwisseling van oosterse en westerse medische kennis.

Vooraf de overdracht van de kennis van de westerse geneeskunst die zo geheel anders was dan die van Japan (en China) had grote belangstelling van Japanse artsen. Von Siebold was zeker niet de eerste arts uit het westen die Japanners onderwees.

Beroemde voorgangers op Decima waren de artsen Engelbert Kämpfer, ook een Duitser, en Carl Peter Thunberg uit Zweden die beiden in Hollandse dienst waren. Von Siebold had de reisverhalen van deze mannen gelezen en had het grootste respect en de hoogste lof voor hen.

Op Decima werd les gegeven in de Hollandse taal, er was zelfs al een Hollands-Japans woordenboek. De Japanse naam voor deze "Holland studies" was "Rangaku" (Ran komt van Oran=Holland, Oranje) en de studenten werden "Rangakusha" genoemd.

Een amusant verhaal over Von Siebold vertelt dat de Japanse tolken goed opletten op het gesprokene en dat zij merkten dat hij zo'n on-Hollands accent had; Von Siebold sprak uiteraard veel beter Duits dan Hollands. Dit was hoogst verdacht want alleen Hollanders werden op Decima toegelaten. Om dit probleem op te lossen kwam men op het idee om te vertellen dat hij een "berg-Hollander" was! Aangezien geen Japanner - bewoner van een land vol bergen - ooit het superplatte Holland had bezocht, was zo het probleem de wereld uit.

Naarmate Von Siebolds bekendheid als arts groeide, kreeg hij ook meer vrijheid om in en bij Nagasaki rond te kijken. Zijn faam bereikte een

absoluut hoogtepunt na het verrichten van een gewaagd meesterstukje: een staaroperatie aan het oog van een van de zeer hoge adellijken in die streek. Een hoogst riskante operatie voor beide partijen, maar nadat hij zijn vaardigheid eerst had gedemonstreerd op het oog van een varken, mocht hij zijn menselijke patiënt behandelen en ... hij slaagde. De adellijke heer kon zijn belangrijke stukken weer lezen, Von Siebold werd niet onthoofd en had zijn leerlingen bovendien iets geheel nieuws laten zien.

Von Siebold kreeg daardoor niet alleen meer vrijheid, hij verwierf ook een huis aan de rand van de stad dat "Narutaki" genoemd was. Hier verzorgde hij zijn patiënten, kweekte zijn planten en leefde hij met zijn Japanse dame Kusomoto Sonogi of Otaki (1807-1865). In 1826 werd daar hun dochter O-Ine geboren. Otaki was Von Siebolds grote liefde, er gaat zelfs het ontroerende verhaal dat hij een lakdoosje met haar beeltenis in parelmoer zijn leven lang bij zich droeg. Er zijn overigens ook dergelijke doosjes met afbeeldingen van hemzelf en van de kleine O-Ine.

Een Japanse arts uit Nagasaki die enkele jaren geleden de Leidse Hortus bezocht en door mij werd rondgeleid, vertelde trots dat de kamer in een huis in Nagasaki waar Von Siebold les gaf en ook opereerde, nog steeds intact is; het bevond zich in het huis van zijn familie.

Een regelmatig terugkerende verplichting waar ook Von Siebold gevolg aan moest geven, was de tweejaarlijkse hofreis naar de Shogun in Edo (nu: Tokio). De Shogun was sinds 1600 de feitelijke machthebber, al werd de in Kyoto hofhoudende Keizer altijd als het officiële staatshoofd beschouwd. Zo'n hofreis duurde enkele maanden en vond plaats zowel over land (600 km) als over water (400 km). Von Siebold zal tijdens die reis in 1826 zijn ogen zeker goed de kost hebben gegeven als hij wandelde of paard reed, wat hij liever deed dan lange uren verkrampt in een draagstoel te zitten.

Afb. 2: *Nandina domestica* uit het herbarium dat Ito Keiske voor Von Siebold maakte.

Von Siebold als verzamelaar.

Von Siebold was een verzamelaar met een zeer brede interesse maar hij verzamelde niet “van alles en nog wat”, in tegendeel, hij ging zeer secuur en systematisch te werk.

Om maar een idee te geven: hij verzamelde grote hoeveelheden schitterend Japans porselein, lakwerk, zijden kimono's, bamboe artikelen, maar ook mineralen, dieren, vogels en planten. Deze laatste zowel in gedroogde vorm als op alcohol, zowel takjes als geschilderd of levend. Hij liet modellen op schaal maken van werkplaatsen van ambachtslieden, huizen en (woon-) vertrekken compleet met miniatuurmeubilair en gebruiksartikelen.

Hij gaf opdracht voor het schilderen van tafereeltjes uit het dagelijkse leven, maar ook van planten, aan de Japanse schilder Kawahara Keiga en deze behoren tot de fijnste en mooiste afbeeldingen van dat onbekende Japan dat zoveel westerlingen in hevige mate intrigeerde.

Veel van deze meesterwerkjes zijn tegenwoordig nog in uitstekende conditie en horen tot de uitgebreide collecties van het Rijksmuseum van Volkenkunde in Leiden, waar een permanente tentoonstelling van een klein aantal 'Sieboldiana' te bezichtigen is. Een aantal kleine en zeer fijne bloemen- en plantenafbeeldingen ligt in de Bibliotheek in St. Petersburg; deze zijn in 2002 gedurende een aantal maanden in verschillende musea in Japan te bezichtigen geweest en er is een prachtige tentoonstellingscatalogus van gemaakt.

Zijn uitgebreide verzameling gedroogde planten die hij lang niet allemaal zelf verzamelde en droogde, maar waar ook Ito Keiske uit Owari aan meewerkte, ligt in het Nationaal Herbarium Nederland te Leiden. Keiske werd de eerste botanicus van Japan en de door hem verzamelde planten liggen in de zogenaamde rode boeken (ze hebben een rood kaft). Daar ligt ook de door Von Siebold en Zuccarini vervaardigde *Flora Japonica*, een kostbaar werk dat uit twee delen bestaat: één deel met de prachtigste gekleurde afbeeldingen op meer dan folio-

formaat en één deel met teksten die een schat aan informatie over die planten geven. In de Leidse Hortus Botanicus zijn hiernaast nog vijftien originele, levende Siebold planten aanwezig.

Deze belangrijke Siebold- erfenis waarvan in 2000, het jaar waarin herdacht werd dat de Nederlanders op 19 april 1600 met het schip De Liefde aan de Japanse kust aanspoelden, vele stukken tentoongesteld werden, is een belangrijke bron van kennis over Japan, maar ook over Von Siebold. Het is ook de belangrijkste reden, dat zoveel Japanse bezoekers in Leiden komen kijken, want Von Siebold is in Japan een beroemd man.

De dieren uit Von Siebolds verzamelingen: vogels, vissen, schelp- en schaaldieren en zoogdieren (zelfs dieren die nu in Japan uitgestorven zijn), vormen een belangrijk onderdeel van de collecties van Naturalis in Leiden (Museum van Natuurlijke Historie), samen met het door hem vervaardigde boek *Fauna Japonica* dat uit zes zeer fraai geïllustreerde delen bestaat.

Von Siebolds planten.

Von Siebolds plantenverzamelingen zijn buitengewoon interessant.

In 1829 werd Von Siebold wegens het verboden bezit van landkaarten als spion uit Japan verbannen. (De details slaan wij over, het zou te ver voeren, ik wil wel vermelden dat Otaki en O-Ine in Japan achterbleven.) In 1830 kwam hij naar Nederland terug, na een tussenstop in Kaap de Goede Hoop, ondermeer om zijn planten van zoet water te voorzien.

We moeten ons goed realiseren dat een dergelijke reis met een zeilschip een aantal maanden duurde en dat de zogenaamde 'Wardian cases', kleine glazen plantenkasjes met een eigen microklimaat, pas in 1836 door de Engelse dokter Ward werden uitgevonden. Transport van planten was dus niet eenvoudig. Hij zal zeker veel zaden, bollen, knollen en wortelstokken hebben meegenomen, maar toch ook veel planten. Von Siebold bracht ca. 700 verschillende soorten Japanse planten, meest exotische nieuwigheden, mee naar Europa. Een aantal hiervan heeft de lange reis echter niet overleefd.

Von Siebold in Holland.

Von Siebold besloot na terugkeer in Holland in Leiden te gaan wonen, vooral vanwege de beroemde Universiteit en de Hortus Botanicus. De planten die hij meebracht stonden eerst enige tijd in de Hortus, Rapenburg 73. Om maar eens een aantal van deze nieuwigheden te noemen: Japanse Irissen (*I. kaempferi*, nu: *I. laevigata*), boompioenen, (*Paeonia botan*, nu: *P. suffruticosa*), *Kerria japonica*, *Lilium speciosum*, *Lilium auratum*, *Liriope spicata*, *Ophiopogon jaburan*.

In 1832 kocht hij op Rapenburg 19 een prachtig, groot herenhuis en in dit huis vestigde hij zijn Japansch Museum, waar hij vele belangrijke binnen- en buitenlandse bezoekers ontving. Hier schreef hij ook zijn uitgebreide boek over Japan: *Nippon*, dat uit negen forse banden bestaat en onderwerpen behandelt als: kunst, Japanse taal, religie, industrie en handel, gereedschap, gekweekte planten etc.

In 1845 kocht hij een flink stuk grond, buiten de stad, in Leiderdorp (nu een deel van Leiden), waar hij een landhuis bouwde dat hij *Nippon* noemde en waar hij zijn 'Jardin d'Acclamatation' begon met kassen en kweekbedden. Daar kweekte hij al die nieuwe en interessante planten die hij zelf had meegenomen, maar die hij ook nog steeds uit Japan toegezonden kreeg door mannen als Bürger, Du Bus de Ghisignies, Pierot, Teijsmann, Hasskarl en Textor (velen van hen werden in plantennamen vereeuwigd). Het is verbazingwekkend te realiseren hoeveel planten Von Siebold uit Japan introduceerde waarvan zeer veel soorten (of kruisingen daaruit) ook nu nog een buitengewone populariteit genieten.

Om er nog maar eens een paar te noemen: *Acer japonicum*, *Acer palmatum* 'Dissectum', *Acer sieboldianum*, *Juglans cordiformis* var. *ailantifolia* (die vroeger *J. Sieboldiana* heette), *Akebia quinata*, *Ampelopsis brevipedunculata* 'Elegans', *Anemone hupehensis* var. *japonica*, *Callicarpa japonica*, *Camellia sasanqua*, *Cephalotaxus harringtonia*, *Chaenomeles speciosa* 'Umbilicata', *Clerodendron trichotomum*, *Elaeagnus macrophylla*, drie soorten *Hosta* (die hij *Funkia* noemde), *Hydrangea macrophylla*, *Hydrangea* 'Otaksa' (genoemd naar

Afb. 3: Plaat van de Gingko uit E. Kämpfers boek *Amoenitatum exoticarum politico-, physico-, medicarum fasciculi V variae relationes observationes et descriptiones rerum persicarum et ulterioris asieae*.

zijn Japanse geliefde), *Malus toringo* (= *M. sieboldii*), *Musa basjoo* (de enige winterharde banaan in onze contreien), *Paulownia tomentosa*, *Prunus mume*, *Pseudosasa japonica*, *Raphiolepis umbellata*, *Viburnum odoratissimum*, *Wisteria sinensis*, *Zelkova serrata*.

Tot grote teleurstelling van onze vele Japanse bezoekers is de grote Gingko in de Hortus geen Siebold introductie; deze boom werd al in 1785 (elf jaar voor Von Siebolds geboorte) geplant. Van de bovengenoemde planten zijn ook lang niet alle soorten voor het éérs door Von Siebold mee naar Europa genomen.

De kwekerij bestaat helaas niet meer: in 1893 opgeofferd aan woningbouw voor de zich uitbreidende stad. Wel zijn op die plaats te vinden de Sieboldstraat, de Decimastraat en tot de Tweede Wereldoorlog ook de Nipponstraat, maar die is daarna van naam veranderd in de meer neutrale Bloemstraat. In de collecties van de Hortus en het Nationaal Herbarium zijn nog enkele oude catalogi te vinden met die interessante, ouderwetse plantennamen die Von Siebold aan zijn planten gaf. Hij had helaas ook de neiging om bijvoorbeeld cultivars van *Paeonia*'s (maar ook van Japanse Irissen) naar leden van het Nederlandse Koninklijk Huis te vernoemen; heel lastig aangezien de originele Japanse namen nu niet bekend zijn en we er dus geen idee van hebben welke cultivars van deze planten hij uit Japan heeft meegenomen.

Maar dit was nog lang niet alles: zoals ik al schreef was hij in 1828 levenslang uit zijn geliefde Japan verbannen. Na de ontsluiting van Japan in 1853-'54 door de Amerikaanse Admiraal Perry, kreeg hij toestemming om terug te komen en dat deed hij maar al te graag in 1859; daarbij nam hij zijn oudste in Europa geboren zoon Alexander (een jongen van 12 jaar) mee. Hij verbleef tot 1861 in Japan en zag zijn geliefde Otaki terug en ook hun dochter O-Ine. Deze laatste had, geheel volgens familietraditie in de vaderlijke lijn, voor arts gestudeerd; zij was daarmee volgens mij de eerste vrouw ter wereld die dat deed en zij

oefende tot op hoge leeftijd het beroep van vrouwenarts uit, waardoor zij heel beroemd werd. Zij overleed in 1903 op 77-jarige leeftijd.

Van deze tweede reis naar Japan bracht Von Siebold opnieuw een lading bijzonder interessante planten mee: *Acer cissifolium*, *Acer palmatum* 'Rubrum', *Adonis amurensis*, *Aralia cordata*, *Aucuba japonica* var. *variegata*, *Berberis thunbergii*, *Cercidiphyllum japonicum*, verschillende cultivars van *Chamaecyparis obtusa* en *C. pisifera*, *Clethra barbinervis*, *Cornus kousa*, *Cryptomeria japonica*, *Enkianthus cernuus*, *Fatsia japonica*, *Forsythia suspensa*, *Fritillaria verticillata*, *Hosta sieboldiana* (die hij introduceerde als *Fatsia glauca*), verschillende *Hydrangea*'s, *Ilex crenata*, *Kerria japonica* 'Picta', *Pachysandra terminalis*, *Platycodon grandiflorum* 'Caeruleum Plenum', en *P.g.* forma *albiflorum*, *Primula japonica*, *Rhodotypos scandens*, *Rosa rugosa* 'Alba', *Sciadopitys verticillata*, *Skimmia japonica*, *Stewartia pseudocamellia*, *Styrax obassia*, *Thujopsis dolabrata* 'Variegata', *Viburnum plicatum* var. *tomentosum* 'Variegatum', *Weigela coraeensis* en *Weigela japonica*.

De allerlaatste planten, die via zijn kwekerij in het westen geïntroduceerd werden, zijn ondermeer: *Aesculus turbinata*, *Deutzia gracilis* 'Aurea', *Lonicera gracillipes*, *Morus yeddoensis*, *Photinia villosa* 'Variegata', *Prunus serrulata* 'Hokusai', *Prunus subhirtella* 'Pendula', *Stewartia monadelphica* en *Wisteria floribunda*.

Plantenliefhebbers zullen veel van deze planten herkennen - of het feit dat het de ouders zijn van heel veel hedendaagse cultivars die onze tuinen zo verfraaien. We mogen Von Siebold wel dankbaar zijn!

Maar Von Siebold inspireerde met zijn introducties ook veel kunstenaars: in de periode van de "Art Nouveau" werden veel van zijn schitterende bloemen zoals Blauwe Regen, Japanse Iris en Gebroken Hartjes als inspiratie gebruikt bij het maken van de prachtigste sieraden die nu te zien zijn in musea, particuliere collecties of op de t.v. in

programma's als de "Antique Road Show" in Groot-Brittannië en "Tussen Kunst en Kitsch" in ons land.

Von Siebold als auteur.

Von Siebold beschreef zijn avonturen in Japan (van 1823-1829) in het grootse werk *Nippon*. Maar daar zou het niet bij blijven.

Tussen 1833-1850 publiceerde hij de *Fauna Japonica*; een prachtig, uit zes delen bestaand standaardwerk over alle dieren die hij in Japan zag, of waarvan hij hoorde en materiaal in handen kreeg. Dit boek ligt nu in de bibliotheek van Naturalis en mag alleen met handschoentjes aan en bij hoge uitzondering bekeken worden.

Voor plantenfanaten is zijn *Flora Japonica* het meest interessant. Hij produceerde dit boek samen met Dr. J.G. Zuccarini, Professor in München, en veelvuldig met Von Siebold samen te vinden als auteursnamen achter plantennamen: Sieb. et Zucc.

Von Siebold was van plan om dit boek in meerdere delen uit te geven. Maar slechts het eerste deel kwam uit, in 1841. Het bestaat uit 20 losse afleveringen met iets meer dan 120 kleurenplaten van uitzonderlijk hoge kwaliteit. De Hortus bezit een compleet exemplaar dat veiligheidshalve is opgeborgen in de kluis van het Nationaal Herbarium Nederland.

Voor de tekst, die geschreven werd door Zuccarini en later ook door Prof. F.A.W. Miquel, werd gebruik gemaakt van von Siebold's notities uit Japan. Er zijn heel veel interessante feiten in te vinden, bijvoorbeeld dat de olie uit de zaden van *Camellia oleifera* in Japan als haarolie werd gebruikt. (Grappig is, dat het shampoo merk Guhl op dit moment een shampoo op de markt brengt met *Camellia* olie erin verwerkt: zo goed voor het haar!).

Voor het maken van de platen had men de beschikking over de gedroogde planten die ondermeer Keiske in Japan had verzameld en over de mooie, heel precieze kleurenprenten van de hand van Kawahara Keiga. Met de prenten van Keiga in de hand is heel goed te zien dat de prenten in de *Flora* in westerse stijl werden gekopieerd: de vorm van de plant, de manier waarop de bladeren aan takken zitten, de buiging van

bijvoorbeeld een tros Blauwe Regen is heel exact overgenomen van de prenten van Keiga, alleen in groter formaat.

Helaas heeft Von Siebold de originele prenten, toen hij krap bij kas was, aan de Tsaar van Rusland verkocht.

De laatste jaren van zijn leven.

Doordat de Flora veel kostbaarder uitviel dan oorspronkelijk was begroot, werd het niet het grote succes dat Von Siebold ervan verwacht had en de uitgave ruïneerde hem vrijwel.

Hij moest het fraaie pand aan het Rapenburg verkopen en verhuizen naar een kleiner huis op een veel mindere stand aan de Paardensteeg (daar waar in Leiden nu de Prinsessekade is, maar dan aan de nu onbebouwde zijde aan het Galgewater).

Was het in die jaren vrijwel onmogelijk om de Flora aan de man te brengen, tegenwoordig is juist van het omgekeerde sprake: het is nauwelijks te koop en brengt enorme bedragen op. Had Von Siebold dat nog maar meegemaakt!

Niet alleen werd het grote huis aan het Rapenburg verkocht, ook de collecties van zijn Japansch Museum bood hij te koop aan. Grote delen hiervan gingen, volgens hem voor veel te weinig geld, naar de Nederlandse Staat en zij vormden de start van het Rijksmuseum van Volkenkunde in Leiden. Ontevreden als deze moeilijke man over de verkoop in Nederland was, verkocht hij ook collectiedelen aan musea in Bonn en München.

Om nog even terug te keren op zijn privé-leven: in 1845 huwde Von Siebold de Duitse Hélène von Gagern. Hun oudste zoon Alexander werd in 1846 geboren. Wegens gezondheidsproblemen en financiële perikelen, bracht het gezin regelmatig de natte wintermaanden in een voormalig klooster in Boppard, Duitsland, door. Daar werden ook hun volgende vier kinderen geboren.

Von Siebold lonkte ook naar een politieke carrière. Voornamelijk door zijn moeilijke karakter werd dat geen succes, hoewel zijn ideeën over Japan en de toekomstige relatie met dat land gezond waren, van een groot inzicht getuigden met visie voor de toekomst; misschien waren zijn ideeën wel te modern voor de tijd waarin hij leefde. Zijn teleurstelling werd nog verergerd toen hij hoorde dat de Amerikaanse Admiraal Perry in 1854 zo succesvol was geweest in zijn onderhandelingen om de Japanse deuren geopend te krijgen voor alle westerse naties. Von Siebold besloot met zijn gezin uit Nederland weg te trekken en in 1853 naar Bonn te verhuizen.

In 1855 werd aan de Leidse Universiteit de eerste hoogleraar Japans en Chinees, Prof. J.J. Hoffmann aangesteld; niet alleen was Hoffmann (een ex-operazanger) een protégé van Von Siebold, ook heeft Von Siebold hemel en aarde bewogen om deze leerstoel van de grond te krijgen. Siebold, de man met toekomstvisie, zag heel duidelijk het belang in van een universitaire studie Japankunde.

Vanuit Bonn vertrok hij in 1859 voor zijn tweede bezoek aan Japan, niet zoals hij had gehoopt als de eerste Nederlandse Ambassadeur, maar als privé persoon, samen met zijn 12-jarige zoon Alexander. Niets had een diepere vernedering voor hem kunnen zijn.

In Nagasaki werd hij echter zeer hartelijk verwelkomd en hij ontmoette daar vele oude vrienden, oud-leerlingen en vroegere patiënten; deze twee jaar in Japan moeten voor hem als balsem op een wond zijn geweest: het was een goede periode. Hij werd daar geëerd als de man die de kloof tussen Oost en West had weten te overbruggen.

Voorjaar 1862 vertrok Von Siebold uit Yokohama naar Europa; zijn inmiddels 15-jarige zoon Alexander bleef als tolk in Nagasaki bij de Britse Legatie. Een nieuwe teleurstelling voor zijn vader was, dat hijzelf niet was aangesteld als hoofd van de Japanse officiële delegatie naar

Nederland, wat hij de Japanse regering in Edo had aanbevolen en waarop hij zo gehoopt had.

In Nederland teruggekeerd bleek de Nederlandse regering ook nu niet bereid te zijn Von Siebolds ideeën met betrekking tot Japan over te nemen en als een diep teleurgestelde man vertrok hij, en ditmaal voorgoed, naar Bonn waar zijn gezin en zijn werk hem wachtten.

Met de notities die hij gedurende zijn laatste reis naar Japan had gemaakt, voltooide hij *Nippon* en de tijdens die reis verzamelde planten gingen naar zijn 'Jardin d'Acclimatation' in Leiderdorp, de kwekerij verkocht hij aan zijn rechterhand, J. Mater.

In *Het Leidsch Dagblad* van 25 oktober 1866, onder het kopje "Buitenlands Nieuws" staat een korte necrologie van Von Siebold. Hij stierf op 18 oktober 1866 in München aan tyfus die hij had opgelopen door besmet water te drinken. Het vaak moeilijke, maar zeer boeiende en veel bewogen leven van een buitengewone man was op 70-jarige leeftijd ten einde gekomen.

In 1990, in het jaar dat de 400^e geboortedag van de Leidse Hortus Botanicus werd gevierd, werd in de Hortus een "Von Siebold Gedenktuin" aangelegd. Het is een moderne Japanse tuin, gebaseerd op oude principes. De tuin werd gemaakt door Prof. M. Nakamura en Prof. H. Amasaki van de University of Art and Design in Kyoto met de onmisbare hulp van Prof. Dr. W.P. Kuitert.

Deze tuin is een "kare-sansui" tuin, een tuin in de droge landschapsstijl, waarin een zee van kleine kiezelsteentjes water symboliseert. De meeste bomen, struiken en planten zijn, hoe kan het ook anders, afstammelingen van Siebold-introducties. De *Zelkova serrata* die in het midden van deze mooie tuin staat, is een originele Siebold-introductie uit 1830.

De University of Art and Design in Kyoto organiseert elk jaar in het najaar een twee-wekelijkse cursus voor buitenlanders over de geschiedenis van de Japanse tuinkunst (in het Engels). Geïnteresseerden kunnen

bij de schrijver van dit artikel informatie verkrijgen over deze bijzonder interessante cursus, waarin theorie en praktijk elkaar op plezierige wijze afwisselen.

Met dank aan de Gemeente Würzburg, Duitsland, aan het Nationaal Herbarium Nederland en aan de Hortus Botanicus, Leiden.

¹ Het adelspredicaat ontving hij pas op vijfjarige leeftijd, toen zijn grootvader prof. dr. Karl Kaspar Siebold door Keizer Franz II in 1801 in de erfelijke adelsstand werd verheven. In 1842 ontving Philipp zelf van Koning Willem het Nederlandse adelspredicaat van Jonkheer voor zijn bijzondere verdiensten.